

УДК 332.3: 631.95

СИСТЕМА РИНКОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЕКОЛОГІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

О.А. Мамалюк, кандидат економічних наук

Миколаївський державний аграрний університет

У статті обґрунтовано систему ринкових механізмів екологічного регулювання землекористування, яка як примушує, так і заохочує землевласників та землекористувачів до реалізації землеохоронних і ресурсозберігаючих заходів.

Ключові слова: екологічне регулювання землекористування, система ринкових механізмів, маркетабельні дозволи.

Постановка проблеми. Сучасний стан вітчизняного екологічного регулювання землекористування свідчить про відсутність стимулюючого впливу системи економічних регуляторів, їх неспроможність спонукати землекористувачів до запровадження екологобезпечних технологій і способів ведення господарства. Тому серед економічних регуляторів природокористування доцільно приділяти увагу заохочувальним заходам, які спрямовані на стимулювання землекористувачів до здійснення заходів поліпшення стану земельних угідь. Саме ці заходи є найбільш важливими, оскільки вони економічно привабливі для землекористувачів та дозволяють здійснити перехід до принципово нової еколого-технологічної політики (від контролю за забрудненням земельних ресурсів до його запобігання).

Аналіз останніх досліджень. Удосконаленню ринкових підходів в управлінні землеохоронною діяльністю приділяють увагу такі провідні вчені і фахівці як А.М. Третяк, В.М. Другак, І. Осадча, Я.А. Жаліло, Я.Б. Базилюк, Я.В. Белінська, С.В. Ванькович, Н.П. Тихомиров, В.В. Горлачук, Дж. Полмизано, Л.Г. Мельник та багато інших. Проте в сучасних умовах господарювання окремі аспекти екологічного регулювання природокористування недостатньо вивчені й вимагають ґрунтовного дослідження.

Мета статті полягає в обґрунтуванні системи ринкових механізмів екологічного регулювання сільськогосподарського землекористування.

Виклад основного матеріалу. Дія переважної частини ринкових інструментів направлена на вирішення проблем попередження забруднення навколишнього середовища, та земельних ресурсів зокрема, в той час як в Україні основна частина регуляторів працює лише після настання негативних наслідків діяльності господарюючого суб'єкта. Необхідно також враховувати, що земля в сільському господарстві виступає і як засіб виробництва, і як природне середовище, а з урахуванням соціальної її значимості – і як базис для життя людей. Тобто одночасно може бути і об'єктом, і суб'єктом забруднення [1].

Для того, щоб з'ясувати можливості та необхідність використання існуючих в розвинутих країнах ринкових регуляторів природоохоронної діяльності проаналізуємо рівень їх використання в США, оскільки саме в цій країні все більше поширення набуває ринковий підхід до охорони навколишнього середовища.

Можливість включення природоохоронної діяльності в ринкові економічні механізми в США пояснюється тим, що підрахунок прибутку підприємства може дати невірні результати, якщо не враховувати «зовнішні ефекти», тобто соціально-економічний збиток природному середовищу або економічний збиток іншим підприємствам через збільшення ними витрат на очищення первинних ресурсів. Включення «зовнішніх ефектів» у ринковий механізм дозволяє перебороти протиріччя між суспільними «вигодами і витратами» і «доходами і витратами» конкретних підприємств-забруднювачів. Основною причиною такого протиріччя є забруднення навколишнього середовища. Цей підхід припускає, що збитки від забруднення природного середовища повинні цілком компенсуватися самими забруднювачами у виді платежів за викиди кожним джерелом забруднення.

Узагальнюючи дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців з вказаної проблеми [2,3,4] можемо зазначити, що протягом останніх 20 років у країнах з розвинутою ринковою економікою (особливо в США) адміністративні міри регулювання природоохоронної діяльності в значній мірі витіснялися економічними і ринковими.

Сполучення ринкового і нормативного підходів представлено в програмі торгівлі викидами ЕРА (ЕРА – Агентство по охороні навколишнього середовища США). Ця програма введена Агентством по охороні навколишнього середовища для пом'якшення впливу на економіку швидко зростаючих витрат та досягнення прийнятих стандартів якості навколишнього середовища. Суть програми торгівлі викидами полягає в тому, що підприємство, яке скорочує сумарний викид забруднюючої речовини нижче встановленого рівня, має право помістити надлишки від його скорочення у так названий «банк викидів» (ці надлишки називають кредитами на викиди). Надалі такі підприємства можуть використовувати свої кредити на викиди для власної реконструкції, модернізації або розширення, а також продати їх іншому підприємству, що потребує таких кредитів. Єдиною умовою такого продажу є перебування цих підприємств в одному географічному районі. Вважається, що такий підхід дозволяє скоротити сумарний викид даної забруднюючої речовини при менших витратах; зробити підприємства більш ініціативними у виборі методів зниження викидів, де ці методи будуть застосовуватися; стимулювати інвестиції в більш удосконалене очисне устаткування і маловідходні виробничі технології.

Основу програми торгівлі викидами складають чотири економічних механізми: підсумовування викидів; компенсація викидів; покладення кредитів на викиди в «банки викидів»; бабл-принцип.

Таким чином, по своїй суті ринкові методи управління природоохоронною діяльністю спрямовані на забезпечення раціонального використання асиміляційного потенціалу природного середовища.

Спочатку суспільство визначає припустимі масштаби впливу на середовище, потім в особі державних органів розподіляє ліцензії (дозволи) між зацікавленими підприємствами. Надалі (на відміну від адміністративної й економічної системи регулювання) підприємствам дається повна воля перерозподіляти, перепродавати ліцензії. Органи управління лише стежать за еквівалентністю угод (тобто за тим, щоб загальний вплив на природу не збільшувався) і сприяють створенню ринкової інфраструктури: контроль за діяльністю екологічних банків і бірж, закріплення прав власності і створення організацій, що забезпечують реалізацію цих прав.

Проте слід пам'ятати, що використання таких підходів в сільськогосподарському землекористуванні значно обмежене через специфіку земельних ресурсів, які на відміну від інших природних ресурсів мають практично абсолютно нерухому форму у просторі.

Отже, при обґрунтуванні системи ринкових механізмів екологічного регулювання сільськогосподарського землекористування слід враховувати такі положення:

1) ринковим економічним інструментам притаманні певні властивості: економічна ефективність, стимулювання, гнучкість, прибутковість. збереження і передача ресурсів [1,3];

2) використання економічних інструментів характеризується наступними положеннями: існування змішаних систем, велика різноманітність економічних (ринкових) інструментів і ситуацій [4];

3) застосування ринкових підходів у природоохоронній діяльності дозволяє вирішувати одночасно кілька екологічних проблем через їх взаємозалежність;

4) традиційні адміністративно-правові підходи мають право на існування, якщо вони дають позитивний ефект;

5) ринковий підхід дозволяє досягти більш високого рівня охорони природного середовища при тих же питомих витратах на боротьбу з

забрудненням, стимулює ініціативу підприємств у відношенні зручних їм методів охорони природного середовища. У результаті підприємства будуть прагнути приймати рішення, пов'язані з меншими витратами, застосовувати нові технології боротьби з забрудненням навколишнього середовища.

Утвердження ринкових підходів до управління фінансовими ресурсами природокористування в нашій державі означає наукову розробку і практичне впровадження надійних економіко-правових механізмів оздоровлення природного середовища на всіх рівнях господарювання. Запровадження ринкових регуляторів природокористування повинно здійснюватись не шляхом адміністративного тиску, а на підставі створення таких умов виробничої діяльності, за яких господарюючим суб'єктам стало б економічно вигідним дотримання природоохоронних вимог, досягнення екологічних цілей.

Узагальнюючи проведені дослідження, ми пропонуємо удосконалити систему ринкових механізмів екологічного регулювання сільськогосподарського землекористування в Україні, яка включає:

1) маркетабельні дозволи – це екологічні квоти, ліміти, інші природоохоронні норми на допустимі рівні забруднення, які можуть бути предметом купівлі-продажу при умові дотримання встановлених законодавством правил та метою реалізації яких є зменшення витрат; при цьому такі дозволи стимулюють підприємства, у яких обмеження забруднюючих факторів пов'язане з високими граничними витратами, придбати ресурс зниження забруднення у підприємств з низькими граничними витратами;

2) субсидування відсоткових витрат, що спрямоване на підтримку природоохоронного інвестування в основний капітал землекористувачів і заходи, спрямовані на зменшення негативного впливу на земельні ресурси, раціональне використання первинних ресурсів та безвідходне виробництво;

3) спеціальні облігації землеохоронного призначення – це безпроцентні позики, які не оподатковуються, випускаються в обіг та використовуються для фінансування заходів, направлених на охорону земель;

4) пільгове кредитування, що реалізується через залік, в рахунок платежів за використання земельних ресурсів, суми коштів, які були витрачені господарством на виконання землеохоронних заходів; воно має на меті фінансово підтримати землекористувачів, котрі застосовують екологічно безпечні технології, досконале очисне устаткування або запроваджують технічні новації;

5) дотації, застосування яких передбачає збільшення вигідності екологічно спрямованих видів діяльності.

Слід зауважити, що маркетабельні дозволи використовують виходячи із принципу, що кожне збільшення витрат у довкілля повинно компенсуватися зменшенням викидів в еквівалентному, а іноді й в більшому розмірі. Проте, в сільськогосподарському землекористуванні господарства частіше є не суб'єктами забруднення, а, навпаки, об'єктами, які страждають внаслідок такого забруднення. Якщо застосувати такий механізм безпосередньо до сільськогосподарських виробників і об'єктом забруднення вважати землю, в такому разі купівля-продаж прав на забруднення в межах допустимих норм буде встановлюватися для конкретної ділянки. Технічно реалізувати такий підхід в сучасних умовах достатньо складно, проте при проведенні повної інвентаризації земель сільськогосподарського призначення та з розвитком повноцінного ринку земель, такі процедури стануть обов'язковими і доступними. За таких умов реалізація зазначеного механізму може зводитися до купівлі-продажу прав на забруднення в межах допустимих норм для конкретної ділянки, на конкретний період часу і буде мати економічне значення особливо для тих землевласників, які не обробляють свої земельні ділянки з різних причин, що дозволяє земельним ресурсам самовідновлюватися.

Висновки. Запропонована система ринкових регуляторів ґрунтується на комбінації інструментів, які одночасно як примушують, так і заохочують землевласників та землекористувачів до реалізації землеохоронних і ресурсозберігаючих заходів. Така система не тільки економічно вигідна та екологічно доцільна, а й надає можливість використання недержавних фінансових джерел інвестицій у землекористуванні. Проте слід пам'ятати, що ринкові методи, як досить перспективний напрямок розвитку механізму управління природоохоронною діяльністю, не можливо замінити іншими методами управління природокористуванням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ванькович С. В. Охорона земель сільськогосподарського призначення / С. В. Ванькович // АгроСвіт. — 2007. — №14. — С. — 30—35.
2. Національна доповідь України про гармонізацію життєдіяльності суспільства у навколишньому природному середовищі // Спеціальне видання до 5-ї Всеєвропейської конференції міністрів навколишнього середовища “Довкілля для Європи” — К : БМТ, 2003. — 128 с.
3. Сучасні економічні тенденції та нова парадигма економічної стратегії України / [Я. А. Жаліло, Я. Б. Базилюк, Я. В. Белінська та ін.] — К. : Знання України, 2005. — 96 с.
4. Третяк А. М. Стратегія аграрно-земельної політики України в умовах сучасної світової продовольчої кризи / А. М. Третяк, В. М. Другак, І. Осадча // Економіка АПК. — 2008. — №5. — С.52—56.

СИСТЕМА РЫНОЧНЫХ МЕХАНИЗМОВ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЗЕМЛЕПОЛЬЗОВАНИЯ О.А. Мамалюк

В статье обоснована система рыночных механизмов экологического регулирования землеиспользования, которая как принуждает, так и поощряет землевладельцев и землепользователей к реализации землеохранных и ресурсосберегающих мероприятий.

SYSTEM OF MARKET MECHANISMS ECOLOGICAL OF ADJUSTINGS THE LAND USE О.А. Mamaluyk

In the article of system of market mechanisms of the ecological adjusting of land use have been ground, which compels and encourages the landed interests and users to realization the guarding of land and saving of resources the measures.